

Vincas URBUTIS

ŽODŽIO *miėzis* REIKŠMĖ „SPUOGAS AKYJE“

Etimologas, svarstydamas javų pavadinimo *miėžiai* „Hordeum L.“ bei *miėzis* (*miėžys*) „miežių grūdas“ kilmę, gali net neužsiminti esant dar ir *miėzis* (*miėžys*) „pūlinis spuogas akies voko krašte“ (plg. Fraenkel 451), nes, nepaisant žymaus semantinio skirtumo, pakankamai aišku, kad tai antrinis dalykas, negalintis lemti žodžio etimologijos. Tačiau tokia nelaukta (nors bene visuotinai kalboje pažįstama) reikšmė pati savaimė nusipelno dėmesio. Pasidairius plačiau matyti, kad daugelyje Europos kalbų vienoks ar kitoks miežių pavadinimas ar jo darinys (deminutyvas, dūrinys) šalia reikšmės „miežio grūdas“ turi dar ir reikšmę „spuogas akyje“. Iš slavų kalbų plg. slov. *jěčmen*, le. *jęczmień*, r. *ячмѣнь*, t. p. bulg. *ечемѹк*, s.-ch. *jěčmĭk*, le. *jęczmyk* ir iš germanų – v. *Gerstenkorn*, norv. *byggkorn*, iš romanų – pranc. *orgelet* (*grain d'orge*), it. *orzaiuolo*, net iš Europos neindoeuropiečių kalbų – e. *odraiva* (: *oder* „miežiai“ ir *iva* „grūdas“) ir kt. Sunkiai įsivaizduojama, kad renkantis akies spuogo pavadinimą kiekvienoje kalboje savarankiškai būtų atsiremta vis į miežių pavadinimą (spuogo panašumas į miežio grūdą – toli gražu ne toks dalykas, kuris natūraliai užgožtų visus kitus jo požymius). Paprastai manoma, kad tokie pavadinimai Europoje išplitę iš lo. *hordeolus* (*hordiolum*) „t. p.“ (: *hordeum* „miežiai“), kuriuo savo ruožtu verstas gr. *κριθή* „miežis (grūdas), (ppr. pl.) miežiai“, jau Hipokrato vartotas ir akių ligai vadinti.

Pirmiausia lie. *miėzis* reikšme „spuogas akyje“ pasirodo, kiek dabar žinoma, antrajame K. Sirvydo žodyne: *Jęczmyk na oku. Crithe. Miėžis vnt akies* SD³ 86. Tai, kad verčiant nebuvo tiksliai kopijuotas (s.) le. *jęczmyk* „t. p.; miežiai“ – pavartota ne deminutyvinė forma, aiškintina gal ne gretimo lo. (iš tikrųjų gr.) *crithe* įtaka, o veikiau tuo, kad lie. *miėzis* jau kiek anksčiau (bet nedaug, nebent tik keletu dešimtmečių) gretimų slavų pavyzdžiu buvo šalia įgijęs „spuogo akyje“ reikšmę, plg. abejopos reikšmės br. *ячмѣнь*, le. *jęczmień* (pastarasis, beje, reikšme „spuogas akyje“ pasirodo gerokai vėliau, tačiau *jęczmyk* žinomas jau bemaž nuo XVI a. pradžios, žr. Sł XVI w IX 511 t.). La. *miėzis* reikšmė (ret.?) „spuogas akyje“ gal irgi atsiradusi dėl slavų poveikio (plg. jau SD latviškoje versijoje: *Jęczmyk ná oku. Crithe, es, f. V3 acems meze* ElgD 111; iš tarmių ME II 657, ReķKIV I 617). Dabar bendrinėje kalboje įsigalėjęs la. *miėžgrauds* „spuogas akyje“ laikytinas v. *Gerstenkorn* „t. p.“ vertiniu.